

ข้อความนำจากพระไตรปิฎก

๑. อะไรเป็นแก่นสารในพระพุทธศาสนา

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เขตवनาราม ใกล้กรุงสาวัตถี มีพราหมณ์ผู้หนึ่ง ชื่อ ปิงคลโกจนะ เข้าไปเฝ้า เมื่อได้กล่าวทักทายปราศรัยพอสมควรแล้ว พราหมณ์นั้น จึงกราบทูลว่า

“พระโคตมผู้เจริญ สมณพราหมณ์ที่เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะเป็นคณาจารย์ มีคนรู้จักมาก มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ อันชนหมู่มากเข้าใจกันว่าเป็นคนดี เช่น ปุรณะ กัสสป มักขลิ โคสาล อชิตะ เกสกัมพล ปกุธะ กัจจายนะ ลัญชัย เวลัฏฐบุตร และ นิครนถนาฏบุตร^๑ สมณพราหมณ์ทั้งหมดนั้น รู้แจ้งเห็นจริงตามปฏิญญาของตน หรือว่าไม่รู้แจ้งเห็นจริงเลย หรือบางพวกรู้ บางพวงไม่รู้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อย่าเลย พราหมณ์ ข้อที่สมณพราหมณ์ทั้งหมดนั้น รู้แจ้งเห็นจริงตามปฏิญญาของตน หรือไม่รู้แจ้งเห็นจริงเลยเป็นต้นนั้น จงยกไว้ เราจักแสดงธรรม แก่ท่าน ท่านจงตั้งใจฟังให้ดีเถิด”

เมื่อพราหมณ์ทูลรับคำแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “ดูก่อนพราหมณ์ มีข้ออุปมาว่า บุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เทียวเสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่มีแก่น ยืนต้นอยู่ ละเลยแก่น กะพี้ เปลือก และสะเก็ดไม้เสีย ตัดเอากิ่งและใบไม้ไปด้วยสำคัญว่า เป็นแก่น คนที่รู้เรื่องดีเห็นเข้า ก็จะมีพืงกล่าวว่า บุรุษผู้เจริญนี้ ไม่รู้จักแก่น ไม่รู้จักกะพี้ เปลือก สะเก็ด กิ่งและใบไม้ เมื่อต้องการแก่นไม้ จึงละเลยแก่นเป็นต้น ตัดเอาแต่กิ่งและใบไม้ ไปด้วยสำคัญว่าเป็นแก่น ทั้งจะไม่ได้รับประโยชน์จากกิ่งและใบไม้ด้วย”

“มีอุปมาอื่นอีก บุรุษต้องการแก่นไม้ แต่หากสะเก็ดไม้ไป ด้วยสำคัญว่าเป็นแก่น หรือหากเปลือกไปด้วยสำคัญว่าเป็นแก่น หรือหากกะพี้ไม่ไป ด้วยสำคัญว่าเป็นแก่น ก็จะมีพืงถูกหาว่า ไม่รู้จักแก่นไม่เป็นต้น และไม่ได้รับประโยชน์จากสิ่งที่ถูกไปนั้นเช่นเดียวกัน”

“อีกอุปมาหนึ่ง บุรุษต้องการแก่นไม้ ก็ตัดเอาแต่แก่นไป ด้วยรู้จักแก่นไม้ คนที่รู้เรื่องดี เห็นเข้าก็จะมีพืงกล่าวว่า บุรุษผู้เจริญนี้ รู้จักแก่น กะพี้ เปลือก สะเก็ด กิ่งและใบไม้ ต้องการแก่นไม้ก็ตัดเอาแต่แก่นไป ด้วยรู้จักแก่นไม้ ทั้งจะได้รับประโยชน์จากแก่นไม้นั้นด้วย”

^๑ พราหมณ์ปิงคลโกจนะถามถึงครูทั้งหกซึ่งเป็นเจ้าลัทธิมีชื่อเสียงในครั้งนั้น แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงวิพากษ์วิจารณ์ จึงทรงแสดงธรรมให้ฟังตามที่ทรงเห็นว่าเป็นประโยชน์กว่าการวิพากษ์วิจารณ์คนอื่น

“ดูก่อนพรหมณ์ ข้ออุปไมยก็ฉันเดียวกันนั่นแหละ คือกุลบุตรบางคนในศาสนานี้มีศรัทธาออกบวชไม่ครองเรือน ด้วยคิดว่า เราเป็นผู้อันความเกิด ความแก่ ความตาย ความโศก ความคร่ำครวญ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ และความคับแค้นใจ เข้าถึง^๑ ตัวแล้ว อันความทุกข์เข้าถึงตัวแล้ว มีความทุกข์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า โฉนหนอการทำให้สุดแห่งทุกข์^๒ ทั้งหมดนี้จะปรากฏ ผู้นั้นออกบวชแล้ว ลากสักการะและชื่อเสียงเกิดขึ้น ก็อึดใจ เติมความปรารถนาด้วยลากสักการะและชื่อเสียงนั้น ยกตนเอง ช่มผู้อื่น เพราะลากสักการะและชื่อเสียงนั้น ว่าเราเป็นผู้มีลากสักการะ ชื่อเสียง ส่วนภิกษุอื่น ๆ เหล่านี้ไม่มีใครรู้จักเป็นผู้มีศักดิ์น้อย คุณธรรมอื่น ๆ ที่ยิ่งกว่า ประณีตกว่าลาก สักการะ และชื่อเสียง ก็ไม่ปลุกความพอใจ ไม่พยายามเพื่อทำให้แจ้งซึ่งคุณธรรมนั้น ๆ เป็นผู้มีความประพฤติด้อยอ่อนหละหลวม”

“ดูก่อนพรหมณ์ เรากล่าวบุคคลนี้ว่าเปรียบเหมือน ผู้ต้องการแก่นไม้ แต่ละเลยแก่น กะพี้ เปลือก และสะเก็ดเสี้ยน ตัดเอากิ่งและใบไป ด้วยสำคัญว่าเป็นแก่นฉะนั้น”

“อนึ่ง บุคคลบางคนออกบวช มีลากสักการะชื่อเสียงเกิดขึ้น แต่ก็อึดใจ ไม่เติมปรารถนาด้วยลากสักการะชื่อเสียงนั้น ไม่ยกตน ไม่ช่มผู้อื่นเพราะสิ่งนั้น ทั้งยังปลุกความพอใจ พยายามเพื่อทำให้แจ้งซึ่งคุณธรรมที่ยิ่งกว่า ประณีตกว่าลากสักการะชื่อเสียงนั้น ไม่มีความประพฤติด้อยอ่อนหละหลวม ผู้นั้นได้ความสมบูรณ์ด้วยศีล ก็อึดใจ เติมปรารถนาด้วยศีลสัมปทา (ความสมบูรณ์ด้วยศีล) นั้น ยกตนเอง ช่มผู้อื่นเพราะศีลสัมปทานั้นว่า เราเป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ส่วนภิกษุอื่น ๆ เหล่านี้ เป็นผู้ทุศีล มีธรรมอันเลว คุณธรรมอื่น ๆ ที่ยิ่งกว่า ประณีตกว่าศีลสัมปทา ก็ไม่ปลุกความพอใจ ไม่พยายามเพื่อทำให้แจ้งซึ่งคุณธรรมนั้น ๆ เป็นผู้มีความประพฤติด้อยอ่อนหละหลวม

ดูก่อนพรหมณ์ เรากล่าวบุคคลนี้ว่าเปรียบเหมือนผู้ต้องการแก่นไม้ แต่ละเลยแก่น กะพี้ และเปลือกเสี้ยน ถากเอาสะเก็ดไป ด้วยสำคัญว่าเป็นแก่นฉะนั้น”

“อนึ่ง บุคคลบางคนออกบวช มีลากสักการะชื่อเสียงเกิดขึ้น ก็อึดใจ ไม่เติมปรารถนาด้วยลากสักการะชื่อเสียงนั้น ประพฤติสมบูรณ์ด้วยศีล ก็อึดใจ แต่ยังไม่เติมปรารถนาด้วยศีลสัมปทา (ความสมบูรณ์ด้วยศีล) นั้น ไม่ยกตน ไม่ช่มผู้อื่นเป็นต้นเพราะศีลสัมปทานั้น คุณธรรมอื่น ๆ ที่ยิ่งกว่า ประณีตกว่าศีลสัมปทานั้น ก็ปลุกความพอใจ พยายาม

^๑ คำว่า เข้าถึงตัว แปลจากคำว่า โอตินโน ซึ่งโดยพยัญชนะ แปลว่า ก้าวลง

^๒ คำว่า การทำให้สุดแห่งทุกข์ เป็นสำนวนบาลี หมายถึงกำจัดทุกข์ได้หมด สำนวนบาลีนี้พอตีตรงกับสำนวนภาษาอังกฤษว่า to put an end of suffering

เพื่อทำให้แจ้งซึ่งคุณธรรมนั้น ๆ ไม่มีความประพฤตีย่อหย่อนหละหลวม ผู้นั้นได้ความสมบูรณ์ด้วยสมาธิ (ความตั้งมั่นหรือความสงบแห่งจิต) ก็อิมใจ เต็มปรารถนาด้วยสมาธิสัมปทา (ความสมบูรณ์ด้วยสมาธิ) นั้น ยกตนเอง ช่มผู้อื่นเพราะสมาธิสัมปทานั้นว่า เราเป็นผู้ตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง ส่วนภิกษุอื่น ๆ เหล่านี้ เป็นผู้ไม่ตั้งมั่น มีจิตหมุนไปผิดแล้ว คุณธรรมอื่น ๆ ที่ยิ่งกว่า ประณีตกว่า สมาธิสัมปทานั้น ก็ไม่ปลุกความพอใจ ไม่พยายามเพื่อทำให้แจ้งซึ่งคุณธรรมนั้น ๆ เป็นผู้มีความประพฤตีย่อหย่อนหละหลวม

ดูก่อนพรหมณ์ เรากล่าวบุคคลนี้ ว่าเปรียบเหมือนผู้ต้องการแก่นไม้ แต่ละเลยแก่นและกะพี้เสีย ถากเอาเปลือกไป ด้วยสำคัญว่าเป็นแก่นฉะนั้น”

“อนึ่ง บุคคลบางคนออกบวช มีลาภสักการะชื่อเสียงเกิดขึ้น ก็ไม่อิมใจ ไม่เต็มปรารถนาด้วยลาภสักการะชื่อเสียงนั้น ได้ความสมบูรณ์ด้วยศีล ก็อิมใจ แต่ไม่เต็มปรารถนาด้วยศีลสัมปทา (ความสมบูรณ์ด้วยศีล) นั้น ได้ความสมบูรณ์ด้วยสมาธิ ก็อิมใจ แต่ไม่เต็มปรารถนาด้วยสมาธินั้น ไม่ยกตน ไม่ช่มผู้อื่นเพราะสมาธิสัมปทานั้น คุณธรรมอื่น ๆ ที่ยิ่งกว่า ประณีตกว่าสมาธิสัมปทา ก็ปลุกความพอใจ พยายามเพื่อทำให้แจ้ง ซึ่งคุณธรรมนั้น ๆ ไม่เป็นผู้มีความประพฤตีย่อหย่อนหละหลวม ผู้นั้นได้ญาณทัสสนะ (ความเห็นด้วยญาณหรือปัญญา) ก็อิมใจ เต็มปรารถนาด้วยญาณทัสสนะ หรือปัญญา นั้น ยกตนเอง ช่มผู้อื่นเพราะญาณทัสสนะนั้น ว่าเราอยู่อย่างรู้เห็น ส่วนภิกษุอื่น ๆ เหล่านี้ อยู่อย่างไม่รู้ไม่เห็น คุณธรรมอื่น ๆ ที่ยิ่งกว่า ประณีตกว่าญาณทัสสนะ ก็ไม่ปลุกความพอใจ ไม่พยายามเพื่อทำให้แจ้งซึ่งคุณธรรมนั้น ๆ เป็นผู้มีความประพฤตีย่อหย่อนหละหลวม

ดูก่อนพรหมณ์ เรากล่าวบุคคลนี้ ว่าเปรียบเหมือนผู้ต้องการแก่นไม้ แต่ละเลยแก่นเสีย ถากเอากะพี้ไป ด้วยสำคัญว่าเป็นแก่นฉะนั้น”

“อนึ่ง บุคคลบางคนออกบวช มีลาภสักการะชื่อเสียงเกิดขึ้น ก็ไม่อิมใจ ไม่เต็มปรารถนาด้วยลาภสักการะชื่อเสียงนั้น ได้ความสมบูรณ์ด้วยศีล ก็อิมใจ แต่ไม่เต็มปรารถนาด้วยศีลสัมปทา (ความสมบูรณ์ด้วยศีล) นั้น ได้ความสมบูรณ์ด้วยสมาธิ ก็อิมใจ แต่ไม่เต็มปรารถนาด้วยสมาธิสัมปทา (ความสมบูรณ์ด้วยสมาธิ) นั้น ได้ญาณทัสสนะ (หรือปัญญา) ก็อิมใจ แต่ไม่เต็มปรารถนาด้วยญาณทัสสนะนั้น ไม่ยกตน ช่มผู้อื่นเพราะญาณทัสสนะนั้น คุณธรรมอื่น ๆ ที่ยิ่งกว่า ประณีตกว่าญาณทัสสนะ ก็ปลุกความพอใจ พยายามเพื่อทำให้แจ้งซึ่งคุณธรรมนั้น ๆ ไม่มีความประพฤตีย่อหย่อนหละหลวม

ดูก่อนพรหมณ์ ธรรมอะไรบ้าง ที่ยิ่งกว่า ประณีตกว่าญาณทัสสนะ

ดูก่อนพรหมณ์ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เข้าปฐมฌาน^๑ (ฌานที่ ๑) เข้าทุติยฌาน (ฌานที่ ๒) เข้าตติยฌาน (ฌานที่ ๓) เข้าจตุตถฌาน (ฌานที่ ๔)

เข้าอากาสัญญาตนะ (อรุปฌาน กำหนดอากาศไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์)

เข้าวิญญาณัญญาตนะ (อรุปฌาน กำหนดวิญญาณไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์)

เข้าอากิญจัญญาตนะ (อรุปฌาน กำหนดว่าไม่มีอะไรแม้แต่นิดหนึ่ง)

เข้าเวฬุสัญญาตนะ (อรุปฌาน ที่มีสัญญาความจำได้หมายรู้ ก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญา ก็ไม่ใช่)

เข้าสัญญาเวทิตนโรธ (สมาบัติขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา ซึ่งเมื่อเข้าแล้วทำให้ดับสัญญาความจำได้หมายรู้ และเวทนาความเสวยอารมณ์สุข ทุกข์ หรือไม่ทุกข์ไม่สุขได้) อาสวะของภิกษุนี้สิ้นไปแล้ว เพราะเห็นด้วยปัญญา คุณธรรมเหล่านี้แล ที่ยิ่งกว่า ประณีตกว่า ญาณทัสสนะ

ดูก่อนพรหมณ์ เรากล่าวบุคคลนี้ ว่าเปรียบเหมือนผู้ต้องการแก่นไม้ ก็ตัดเอาแต่แก่นไม้ไปฉะนั้น”

“ด้วยประการฉะนี้แหละพรหมณ์ พรหมจรรย์นี้ มิใช่มีลาภสักการะชื่อเสียงเป็น อานิสงส์ มิใช่มีความสมบูรณ์ด้วยศีลเป็นอานิสงส์ มิใช่มีความสมบูรณ์ด้วยสมาธิเป็น อานิสงส์ มิใช่มีญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ แต่ความหลุดพ้นแห่งใจอันไม่กลับกำเรบอันใด พรหมจรรย์นี้ มีความหลุดพ้นแห่งใจอันไม่กลับกำเรบนั้นแหละเป็นที่ต้องการ นั้นเป็นแก่นสาร นั้นเป็นที่สุดโดยรอบ”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ปิงคโลจจนพรหมณ์กราบทูลสรรเสริญ พระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต

ม.มุ. ๑๒/๓๕๓ - ๓๖๐/๓๐๓ - ๓๑๑

สรุปความ

๑. ลาภสักการะชื่อเสียง เปรียบเหมือนกิ่งไม้ไปไม้
๒. ความสมบูรณ์ด้วยศีล เปรียบเหมือนสะเก็ดไม้
๓. ความสมบูรณ์ด้วยสมาธิ เปรียบเหมือนเปลือกไม้
๔. ญาณทัสสนะ หรือปัญญา เปรียบเหมือนกะพี้ไม้
๕. ความหลุดพ้นแห่งใจอันไม่กลับกำเรบ ซึ่งใช้คำภาษาบาลี “อกุปฺปา เจโตวิมุตติ” เปรียบเหมือนแก่นไม้

^๑ ในการแปลตอนนี้ ได้แปลลัดแต่ใจความของเรื่องว่าเข้าฌานที่ ๑ ที่ ๒ เป็นต้น เพราะรายละเอียดของแต่ละฌาน มีแล้วในที่อื่น